

PRIKAZ

Tatjana PERUŠKO (Odsjek za talijanistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu)

O ECOVOJ »OPSESIVNOJ TEMI«
RAZOTKRIVANJE ANTIDEKONSTRUKCIJSKIH
STRATEGIJA U ECOVIM ROMANIMA

Morana Čale, *Theoria in fabula*, Antibarbarus, Zagreb, 2012. 125 str.

Theoria in fabula: romani Umberta Eca druga je knjiga Morane Čale posvećena Ecovim romanima. Gotovo dvadeset godina nakon *Demiurga nad tuđim djelom* (1993), prve opsežnije studije u nas posvećene Ecovoj prozi, u kojoj je istražila različite razine i oblike intertekstualnosti u prvim dvama Ecovim romanima, Morana Čale – ujedno i prevoditeljica romana *Ime ruže* – pozabavila se u međuvremenu nabujalim romanesknim opusom talijanskog romanopisca iz drukčijeg motrišta. Ne nudeći čitateljima, kako sama u predgovoru ističe, »vodič kroz život i djelo Umberta Eca, ni pregled njegovih najznačajnijih priloga semiotici, medievistici, naratologiji ili kojemu drugom području 'teorije' koje se obično nabraja uz njegovo ime« (Čale 2012: 7), autorica na samom početku knjige daje naslutiti da je njezina revizija Ecova romanesknog opusa između ostalog polemički motivirana. Najava novog, pojednostavljenog i čitateljima pristupačnijeg izdanja *Imena ruže* – kasnije će se pokazati kako je zapravo riječ o manjim kozmetičkim zahvatima – Moranu Čale navodi na primisao o autorovoj »privrženosti utrživim 'dobraima'« (str. 7) kao simptomu svjetonazora iz kojega prirodno proizlazi neokonzervativni, normalizacijsko-stabilizacijski »tekstonazor«, kojim se njezina studija zapravo bavi.

Naime, knjiga Morane Čale, u skladu sa svojim naslovom, Ecove romane omjerava o autorove teorijske postulate, preispitujući epistemološku okosnicu i Ecove proze i njegova teorijskog, esejističkog, književnokritičkog

ili kulturološkog opusa. Ne zanemarujući rezultate prethodnih tumačenja, autorica se usredotočuje na interakciju spoznajnih paradigmi koje Eco zastupa u nefikcionalnim djelima i pripovjednih strategija u romanima. Novost u odnosu na postojeća interpretacijska sučeljavanja Ecova romanopisanja s teorijskim modelima koje on zagovara u različitim fazama svojega rada sastoji se u definiranju neuralgične točke koja je po mišljenju M. Čale jezgra Ecova teorijskog promišljanja. Okosnica je njezine interpretacije stoga »opsesivna tema« koju Eco razrađuje u teorijskim raspravama i esejima te je zatim alegorijski upisuje i u svoja pripovjedna djela. Ecova »opsesivna tema«, koja se od djela do djela – u rasponu od *Otvorenog djela* i *Odsutne strukture* preko knjiga *Lector in fabula* i *Semiotika i filozofija jezika* do *Granica interpretacije* ili *Intepretacije i nadinterpretacije* (zadržimo se na najpoznatijim naslovima) – pojavljuje u različitom kontekstu i s različitim naglascima, može se definirati kao razmatranje o granicama tumačenja. Pritom Čale napominje da Eco »suzuje pojam tumačenja na prihvatljive aktualizacije tekstualnoga smisla« (str. 41), dok pogrešno čitanje definira kao »slobodnu upotrebu teksta shvaćena kao poticaj mašti«, odnosno nadinterpretaciju koja nastaje »učinkom izvanjske inicijative« (str. 41). Tako uspostavljena granica nameće ideju sukoba između razboritosti i nerazboritosti u tumačenju teksta, između interpretacije i pogrešne uporabe teksta, a autorica ga iščitava i kao sukob između konstativnosti i performativnosti. Talijanski teoretičar i romanopisac pritom izabire racionalnu, konstativnu i normativnu stranu, što se osobito očituje u kontinuiranoj metateorijskoj polemici protiv dekonstrukcije, odnosno dekonstrukcijskoga pantekstualizma. M. Čale u studiji o intratekstualnim tragovima Ecovih pojmovnih modela u njegovim romanima ne krije suprotna epistemološka i književnoteorijska uvjerenja, upuštajući se u angažiran dijalog čiju će izvedbu, nakon programatski strukturirane uvodne riječi, popratiti uvjerljivom argumentacijom.

166

Prateći u prvim dvama poglavljima svoje knjige (»Opsesivna tema«, »Theoria in fabula: epistemološke alegorije«) način na koji se Ecov polemički antidekonstrukcijski stav alegorijski upisuje u pojedina djela, Morana Čale ističe razliku između romana *Ime ruže*, koji svojim pripovjednim strategijama proturječi autorovim teorijskim stavovima iskazanim u *Napomenama uz Ime ruže*, kao i u knjizi *Lector in fabula* (metaforički zagovarajući i pospješujući »virtualne sile tekstualnosti koje nadilaze kontekstualne fiksacije značenja ustanovljenih normativnom vlašću«, str. 48), i romana *Foucaultovo njihalo*, koji tumači kao alegorijsko-polemički roman o pogubnim učincima hermetičkog modela dekonstrukcijske misli, odnosno prekomjerne interpretativne slobode koja vodi u ludilo. Alegorezom se srodan parodijsko-

polemički obzor uspostavlja i za treći roman, *Otok prethodnog dana*, u kojemu se pustolovina glavnog junaka iščitava kao »pravedni brodolom ludoga leta (poststrukturalizma, Lacanove psihoanalize, dekonstrukcije?)« (str. 54).

Osim što prepoznaje i proučava prisutnost, odnosno mjeru polemičkoga naboja u Ecovu »propedeutičko-teorijskom alegorizmu« (str. 57), autorica upozorava – pozivajući se na druga kritička zapažanja – na proturječja, a u nekim slučajevima i na aporije između Ecovih pojmovnih modela i pripovjednih tekstova, odnosno na činjenicu da Ecovi pripovjedni postupci katkad provode u djelo upravo ono što kritiziraju. Osim u slučaju spomenutog *Imena ruže* Morana Čale smatra da se aporematski odnos uspostavlja između romana *Baudolino* i Ecova ranijeg tematiziranja problema istinitosti te odnosa između Istine i Lažnosti, Autentičnog i Lažnog u nizu eseja. U pripovjednom tekstu autor autoironijski ismijava kriterij istinitosti što ga promiče u teorijskim razmatranjima. Na tragu te problematike, odnosom između riječi i stvari, odsutnom istinom, ali i problemom pamćenja i dohvaćanja prošlosti bavi se roman *Tajanstveni plamen kraljice Loane. Ilustrirani roman*. U skladu s izabranim alegoretskim okvirom Morana Čale čita ga i kao svojevrсну Ecovu »metaepistemološku ispovijed« o vlastitoj antidekonstrukcijskoj polemici i potrebi da zagovaranju radikalno neograničene semioze suprotstavi vjeru u istinu, makar kao »puki performativan učinak romanesknog pripovijedanja« (str. 62). Posljednji roman, *Praško groblje*, autorica predstavlja kao sumu svih tematskih niti, ali i strukturalnih postupaka iz ranijih romana, jedan od kojih je i provedba te isticanje citatnosti kao temeljnog obilježja svakog iskaza i, osobito, svake pripovijesti. U tom romanu, koji je podjednako usredotočen na pitanje istinitosti i (ne)mogućnosti lučenja istine od krivotvorine, autorica prepoznaje istu onu Ecovu »opsesivnu temu«, odnosno brigu s kojom se susreće u ranijim djelima. Mogućnost da se svaki tekst preuzme, preuredi i iznova primijeni, odnosno predstavi bilo kao »istina« bilo kao izmišljaj Eco alegorijsko-polemički prikazuje kao opasnost od prodiranja fikcije u život, odnosno opasnost od (ne)mogućnosti da uspostavimo općevažeci kriterij vjerodostojnosti koji bi nas od tog prodora zaštitio.

Osvrćući se na Ecovu mladenačku raspravu o estetičkim problemima u Tome Akvinskoga, odnosno na njezino drugo izdanje (prva je objavljena verzija revidiran Ecov diplomski rad), u trećem poglavlju pod naslovom »Istina u proturječju« autorica ističe Ecov proturječan odnos prema ulozi i svrsi proturječja u filozofiji. Zaključuje kako je, unatoč pohvali proturječju što je Eco izrijekom iznosi u tekstu, iz konteksta i iz ostalih njegovih teorijskih istupa razvidno da talijanski autor proturječje smatra neuklonjivim elementom filozofskog sustava, koji pak treba težiti njegovu uklanjanju.

Na tragu spoznaje da se protjerani teorijski modeli u Ecove romane vraćaju gotovo podzemno, potvrđujući upravo osporavanu bezgraničnu performativnost jezika, u četvrtom poglavlju knjige (»Adynaton: fikcijski povratak teorijskog potisnutog i (protu)alegorije čitanja«) autorica se usredotočuje na retoričku figuru sastavljenu od oksimoronskih iskaza dobivenih spajanjem empirijski nepomirljivih elemenata, koja je stoga, prema autoričinim riječima, figura koja »prkosi razumu« (str. 86). Promaknuta u konstruktivno načelo, ta je figura prisutna u svim Ecovim romanima, od kojih se autoričino čitanje usredotočuje na prva dva.

U poglavlju »Zvonjava sa suparnikova zvonika« Morana Čale odlučuje primijeniti na Ecove romane interpretativni naputak što ga sam Eco promiče u vlastitoj pripovjednoj praksi postupcima citatnosti, a teorijski ga artikulira u eseju *Poslušati dva zvona*. Riječ je o prijedlogu dijaloškog sučeljavanja tekstova, odnosno naputku da se književne poruke podvrgnu intertekstualnoj provjeri. Ecu će se vlastiti naputak, zahvaljujući autoričinoj dekonstrukcijskoj inačici predloženog modela intertekstualne provjere, vratiti kao bumerang: i to dijaloškim sučeljavanjem upravo s tekstom Jacquesa Derride *Izvan knjige, predgovori*, čiju skrivenu prisutnost – paradoksalnu, imaju li se u vidu kasniji Ecovi antidekonstrukcijski nastupi – Morana Čale prepoznaje u *Imenu ruže*. Brojnim primjerima iz Ecova romana autorica potkrepljuje zaključak o Derridinu djelu kao ishodištu, ne samo brojnih motiva i elemenata nego i glavne epistemološko-alegorijske ideje Ecova prvog romana.

Posljednje poglavlje u knjizi nosi naslov »Na tragu autentičnoga krivotvoritelja« i preispituje tobožnji autobiografizam Ecovih romana, osobito posljednjeg (*Praško groblje*), u kojemu je protagonistu krivotvoritelju na jednome mjestu povjeren zadatak da čitatelja zavede u smjeru autobiografskoga tumačenja. Vlastito nepristajanje na takvo čitanje Čale objašnjava De Manovim zaključkom o nerazrješivoj istodobnosti autobiografskog i neautobiografskog u svakom iskazu, kao posljedici temeljnoga obilježja samoga jezika da istovremeno uobličuje i razobličuje vlastiti subjekt. Eventualni autobiografizam autorica pak prepoznaje u zrcaljenju dijegetskoga dvojništva i rascjepa iz romana *Praško groblje* na izvantekstualni kontekst: jednako problematičnom rascjepu između Eca proučavatelja semiotike teksta i Eca romanopisca pridružuje se, u zaključnom alegorijskom iščitavanju Morane Čale, aluzija na ambivalentan položaj sveučilišnog profesora i teoretičara koji vješto ekvilibrira između akademskoga poziva i zakonitosti tržišne ekonomije. Na taj način skreće se pozornost na upisivanje autorova ideološkog rascjepa u tkivo njegovih pripovjednih i teorijskih tekstova, čime se dodatno opravdava autoričin kritički osvrt iz predgovora.

Izrasla iz paralelnog tumačenja Ecova teorijskog i proznog opusa te napisana iz specifičnog i polemički strukturiranog motrišta koje jasno artikulira autoričine teorijske premise, knjiga *Theoria in fabula: romani Umberta Eca* nije samo prvo sveobuhvatno predstavljanje Ecovih djela u nas, nego i poticaj za teorijsko promišljanje o nizu temeljnih pitanja kao što su tumačenje književnih tekstova te interakcija pojmovnih modela, spoznajnih paradigmi, ideoloških određenja i književnih tekstova.

